

بررسی تغییرات رژیم غذایی، شاخص‌های تغذیه‌ای و درصد بروز ایکتیوفتریوزیس در ماهی خیاطه (*Alburnoides bipunctatus*) رودخانه کلیبرچای

ناصر حاجی پور^{۱*}، محمدرضا سیف ریحانی^۲، بیژن اسمعیل نژاد^۳

*n.hajipour@tabrizu.ac.ir

۱- گروه پاتوبیولوژی، دانشکده دامپزشکی، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

۲- گروه شیلات، دانشگاه آزاد اسلامی واحد لاهیجان، لاهیجان، ایران

۳- گروه پاتوبیولوژی، دانشکده دامپزشکی، دانشگاه ارومیه، ارومیه

تاریخ دریافت: آذر ۱۳۹۶

تاریخ پذیرش: خرداد ۱۳۹۷

لغات کلیدی: رژیم غذایی، ماهی خیاطه، کلیبرچای، ایکتیوفتریوس مولتی فیلیس

بدن ماهی ظاهر می شود و باعث بیماری لکه سفید می گردد، که به نامهای ایکتیوفتریوزیس، ایک و سفیدک نیز خوانده می شود. این انگل باعث سوراخ شدن پوست و از بین رفتن سلول های پوششی سطح بدن می شود و در صورت آلودگی آبشش، ماهی دچار اختلالات تنفسی می گردد. ماهی های آلوده، بدن خود را به اشیاء موجود در آکواریوم، دیواره ی استخرها و صخره های رودخانه ها می مالند و در نتیجه آن، زمینه برای بروز عفونتهای ثانویه فراهم میکنند (سلطانی، ۱۳۸۰). در ایران پژوهشهای محدودی در زمینه میزان آلودگی تک یاخته /یکتیوفتریوس مولتی فیلیس در ماهیان مختلف انجام گرفته است (رسولی و پورقاسم، ۱۳۹۵؛ بحری و همکاران، ۱۳۹۱؛ راهدار و همکاران، ۱۳۹۱؛ تقوی و همکاران، ۱۳۹۱). باتوجه به اینکه این ماهی میتواند به عنوان ماهی زینتی مورد استفاده قرار گیرد، از این نظر که بروز عفونت انگلی به راحتی در ماهیان زینتی قابل کنترل نمی باشد و ماهیان آلوده میتوانند منبع آلودگی برای سایر ماهیان تلقی شوند، بنابراین مطالعه میزان آلودگی این ماهی به تک یاخته /یکتیوفتریوس مولتی فیلیس ضروری به نظر می رسد. در این تحقیق که برای اولین بار در منطقه به

رودخانه کلیبرچای از رودخانه های دائمی استان آذربایجان شرقی می باشد که از ارتفاعات هشته سر، سرچشمه گرفته و پس از گذر از شهرستان کلیبر وارد رودخانه ارس می گردد. تجزیه و تحلیل نوع عادت غذایی جهت کسب اطلاعات در زمینه روابط صید و صیادی، رقابت و پویایی در زنجیره غذایی ماهیان اهمیت دارد (Amundsen *et al.*, 1996). ماهی خیاطه از گونه های بومی رودخانه کلیبرچای می باشد که اهمیت زیادی از لحاظ اکولوژیک دارد. به طور کلی مواد غذایی این ماهی را پلانکتون ها و حشرات آبی تشکیل می دهند (وثوقی و مستجیر، ۱۳۸۱). این ماهی به لحاظ مصرف خوراکی، ارزش اقتصادی ندارد ولی از لحاظ زیبایی شناختی به دلیل رنگ زیبای باله ها و اندازه کوچکش می تواند به عنوان ماهی زینتی مورد توجه قرار گیرد (عبدلی، ۱۳۷۸). انگل ها و بیماریهای انگلی، از شایعترین بیماریهای ماهیان هستند که با ایجاد اختلال در تغذیه و تنفس ماهی و همچنین آسیب های فیزیولوژیک و مکانیکی نقش مهمی در کاهش رشد ایفا می کند (خلجی و همکاران، ۱۳۹۵). ایکتیوفتریوس مولتی فیلیس خطرناک ترین انگل خارجی ماهیان بوده که به صورت نقاط سفید رنگی بر روی سطح

زمستان آلودگی دیده نشد. نتایج حاصله نشان می‌دهد که میانگین طول نسبی روده $4/82$ و میانگین شدت تغذیه در طی فصول مختلف 321 و شدت تغذیه در زمستان بیشترین و در بهار کمترین مقدار بود. میانگین ضریب چاقی در فصول مختلف $1/98$ و در تابستان با $2/16$ بیشترین و در زمستان با $1/80$ کمترین میزان را داشته است. به طور کلی ماهی خیاطه در این رودخانه دارای رژیم غذایی کفزی خواری بود ولی از مقدار زیادی مواد در حال پوسیده و منابع گیاهی نیز تغذیه می‌کرد و زئوپلانکتون‌ها نقشی در تغذیه این ماهی نداشتند. به طور میانگین کفزیان با اولویت غذایی 63 درصد در روده ماهی خیاطه وجود داشتند. از بنتوزها گروه *Ephemeroptera* به تنهایی 72 درصد کفزیان تغذیه شده را تشکیل می‌داد و 24 درصد اقلام غذایی آنها را *Chironomidae* تشکیل میداد. از نظر فصل نیز موجودات کفزی در بهار (63 درصد) و تابستان (56 درصد) بیشترین نقش را در تغذیه ماهی خیاطه داشتند. اما در فصول پائیز (12 درصد) و زمستان (8 درصد) کمترین نقش را داشتند. مواد دتریتی در رژیم غذایی 68 درصد از ماهی‌های خیاطه مورد بررسی، مشاهده شد. بیشترین میزان تغذیه از مواد دتریتی در فصول پائیز و زمستان (100 درصد) و در فصول بهار و تابستان به ترتیب در 54 و 32 درصد ماهیان یافت شد. بنابراین، می‌توان گفت که مواد دتریتی در تمام فصول جزء اقلام غذایی اصلی ماهی خیاطه به شمار می‌روند. سنگریزه در 46 درصد روده ماهیان وجود داشت که جنبه غذایی نداشته بلکه همراه با سایر مواد غذایی و پوسیده در هنگام تغذیه از کف وارد لوله گوارشی شده است.

نتایج این تحقیق نشان داد که منابع غذایی رودخانه کلیبر جای عموماً شامل مواد در حال فساد، منابع گیاهی و کفزیان می‌باشد. این رودخانه به لحاظ گیاهان آبرزی فقیر و جوامع گیاهی آن محدود به علف‌های حاشیه رودخانه است. از لحاظ منابع غذایی کفزیان، سه گروه *Oligochaeta*، *Chironomidae*، *Ephemeroptera* در طول مسیر رودخانه فراوان بودند. با اینکه داده‌های حاصله از طول نسبی روده (RLG)

اجرا درآمد، علاوه بر بررسی رژیم غذایی ماهی خیاطه، شاخص‌های شدت تغذیه، ضریب چاقی و اولویت غذایی این ماهی، میزان آلودگی به تک یاخته /یکتیوفتیریوس مولتی‌فیلیس نیز مورد بررسی قرار گرفت.

نمونه برداری در طول چهار فصل پائیز، زمستان، بهار و تابستان $96-1395$ صورت پذیرفت. نمونه برداری بوسیله تورهای پرتابی ماهیگیری صورت گرفت. ماهیان صید شده در هر مرحله در ظرف‌های مخصوص به صورت زنده بلافاصله به آزمایشگاه منتقل و تعیین رژیم غذایی و سایر شاخص‌ها و نیز میزان آلودگی انگلی پوست، باله‌ها و آبشش آنها مورد بررسی قرار گرفت. برای جمع‌آوری تک یاخته مورد مطالعه از روی پوست بدن و یا روی باله‌ها و آبششها با استفاده از لامل از سطح پوست ماهی نمونه برداری گردید و بر روی لام قرار داده شد و در زیر میکروسکوپ نوری (با بزرگنمایی $4\times$ ، $100\times$) با استفاده از کلیدهای تشخیصی *Abdoli* و همکاران (2008)، تک یاخته /یکتیوفتیریوس مولتی‌فیلیس تشخیص داده شد. سپس زیست‌سنجی نمونه‌ها، برداشت فلس و تعیین سن، کالبدگشایی، خارج نمودن دستگاه گوارش و محتویات غذایی و شناسایی و توزین انواع مواد غذایی خورده شده، صورت پذیرفت (سلطانی، 1380). جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات حاصله از روابط تغذیه‌ای استفاده گردید

(*Biswas, 1993*). از نرم افزار اکسل جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها و رسم نمودارها و برای ارزیابی شاخصهای مختلف در فصول مختلف از آنالیز واریانس (ANOVA) یک طرفه نرم افزار *SPSS16.2* استفاده گردید.

در این تحقیق 53 عدد، ماهی خیاطه به طور تصادفی از ایستگاههای مختلف در فصول متفاوت جهت بررسی‌های تغذیه‌ای و آلودگی انگلی صید و مورد مطالعه قرار گرفتند. ماهی‌های خیاطه صید شده در دامنه طولی، وزنی و سنی بترتیب $97-38$ میلی‌متر، $23-7/2$ گرم و $1+$ تا $3+$ سال بودند. میانگین طولی و وزنی آنها نیز به ترتیب $60/5$ میلی‌متر و $4/91$ گرم بود. نتایج این تحقیق نشان داد که میزان آلودگی ماهیان خیاطه صید شده به /یکتیوفتیریوس مولتی‌فیلیس $16/98$ درصد و بیشترین آلودگی انگلی مربوط به فصل تابستان ($42/85$ درصد) بود و در فصل

و آبشش ماهی کفال طلایی و بافت پوست ماهی سه خاره در رودخانه زردی مازندران بترتیب ۱۲/۵ و ۱۰/۵۲ درصد تعیین کردند. بحری و همکاران (۱۳۹۱) در مطالعه آلودگی انگلی ماهی قرمز حوض بومی ایران، میزان آلودگی را ۴ درصد گزارش نمودند و در بررسی آلودگی کپور ماهیان رودخانه زرینه رود در استان آذربایجان غربی بوسیله رسولی و پورقاسم (۱۳۹۵)، میزان آلودگی ۶۵ درصد بود. راهدار و همکاران (۱۳۹۱)، میزان آلودگی این انگل را در ماهی بنی ۵ درصد و رئیسی و همکاران (۱۳۹۴) در ماهیان زینتی استان اصفهان ۵ درصد نشان دادند. بیشترین آلودگی این انگل در ماهیان آفانیوس در رودخانه بهشت آباد استان چهار محال بختیاری با درصد آلودگی ۹۶/۱۵ درصد توسط کیوانی و همکاران (۱۳۹۴) گزارش گردید. در تحقیق حاضر درصد آلودگی این تک یاخته در فصل تابستان ۴۲/۸۵ درصد، در پاییز ۷/۶۹ درصد، در فصل بهار ۲۳/۰۷ درصد بود و در فصل زمستان آلودگی دیده نشد. این حاکی از آن است که میزان آلودگی در فصول مختلف سال با گرم شدن هوا زیاد می شود که با مطالعات انجام گرفته توسط رسولی و پورقاسم (۱۳۹۵)، همخوانی داشت. جلالی و همکاران (۱۳۹۱) در بررسی انگل‌های ماهیان تالاب حنا، سمیرم در استان اصفهان میزان آلودگی /یکتروفیتوریوس مولتی فلیس را در فصل پاییز ۲۸/۶ درصد، زمستان ۱۴/۳ درصد، بهار ۷۲ درصد و در تابستان ۸۵ درصد تعیین کردند. با توجه به شرایط آب و هوایی منطقه مورد مطالعه و به تبع آن درجه حرارت آب باعث شده است که میزان آلودگی در تابستان بیش از سایر فصول باشد. در بین انگل‌های بیماریزای ماهی، انگل /یکتروفیتوریوس مولتی فلیس تک یاخته شناخته شده ای است که در سایر نقاط دنیا و همچنین استانهای کشور مشاهده می شود. با توجه به نتایج این تحقیق، استفاده از این ماهی به عنوان یک ماهی زینتی، خطری جدی برای آلودگی انگلی سایر ماهیان اکواریومی محسوب می شود، که می بایست برای جلوگیری از آن روشهای پیشگیری و درمان موثری اتخاذ کرد.

نمایانگر رژیم غذایی گیاهخواری ماهی خیاطه است (Biswas, 1993) اما اطلاعات بدست آمده از مواد غذایی خورده شده حاکی از آن است که این ماهی از طیف وسیعی از مواد تغذیه میکند. در این پژوهش، شدت تغذیه در زمستان بسیار بالا ولی در بهار پایین ترین مقدار را نشان می داد. از آنجائیکه رشد ماهی متأثر از عواملی مانند کیفیت و کمیت غذا، میزان جذب غذا و دمای آب می باشد، لذا دمای آب در میزان متابولیسم و مصرف انرژی تأثیر می گذارد (Bromage, 1990) در فصل گرم یعنی تابستان شدت تغذیه با افزایش تولیدات محیط آبی و نیز افزایش فعالیت موجودات غذایی زنده افزایش می یابد ولی با شروع فصل سرما در پائیز از مقدار آن کاسته می شود (ولی پور، ۱۳۷۵). در زمستان به رغم آنکه تصور می شود می بایست از میزان شدت تغذیه ماهی خیاطه کاسته شود، ولی افزایش می یابد؛ زیرا در این فصل تقریباً تمامی ماهیان از مواد دتریتی به حد زیاد تغذیه می کنند و نیز سرعت هضم و جذب آنها به دلیل کاهش دما تقلیل می یابد (Bromage, 1990) و موجبات انباشتگی روده را فراهم می کند. به طوری که اکثر ماهیان بررسی شده دارای روده پر از مواد دتریتی بودند که اصلاً هضم نشده بود. پایین بودن ضریب چاقی در زمستان نیز موید این امر می باشد. بیشترین ضریب چاقی در تابستان بود که بالا بودن دما و بالا بودن سرعت هضم و جذب مواد غذایی می تواند دلیل خوبی برای این امر باشد. عدم مشاهده زئوپلانکتون در روده ماهیان مورد بررسی می تواند دلیل عدم تغذیه آنها از این منابع غذایی و همچنین پایین بودن ذخائر زئوپلانکتونی در کلیبر چای باشد. کفزیان و راسته تریکوپترا تقریباً نقش مهمی در تغذیه ماهی خیاطه داشتند. کفزیانی مانند شیرونومیده، کم تاران و یک روزه ها به وفور در رودخانه یافت می شدند (اسماعیل پور پوده و همکاران، ۱۳۹۴). بنابراین در روده های مورد بررسی بیشترین سهم را به خود اختصاص داده بودند. در مطالعه حاضر میزان آلودگی ماهیان خیاطه صید شده به تک یاخته /یکتروفیتوریوس مولتی فلیس ۱۶/۹۸ درصد بود که با مطالعات انجام گرفته توسط تقوی و همکاران (۱۳۹۱) همخوانی داشت. آنها آلودگی این انگل را در بافت پوست

منابع

- اسماعیل پورپوده، س.، رحمانی، ح. و قربانی، ر.، ۱۳۹۴. بررسی رژیم غذایی ماهی خیاطه (*Alburnoides eichwaldii* De Filippi, 1863) در رودخانه تجن، استان مازندران. فصلنامه علمی پژوهشی محیط زیست جانوری، (۲)۷: ۱۱۵-۱۲۴.
- بحری، ا.، مخیر، ب.، خوشخو، ژ. و اسدزاده منجیلی، ع.، ۱۳۹۱. بررسی آلودگی‌های انگلی ماهی قرمز حوض بومی ایران غیر وارداتی در اکواریوم‌ها در فصل بهار در استان تهران. مجله آبزیان و شیلات، ۳(۱۱): ۱-۷.
- بختیاری، (۲۵)۴: ۱۰۸-۱۰۱.
- تقوی، م.، مخیر، ب.، سعیدی، ع. و موسوی، ه.، ۱۳۹۱. آلودگی انگلی ماهیهای تیزکولی، کفال طلائی، و سه خاره در رودخانه زردی مازندران. مجله علمی شیلات ایران، ۲۱(۴): ۱۵۶-۱۵۱.
- جلالی، ب.، محبوبی صوفیانی، ن.، اسداله، س.، برزگر، م.، ۱۳۹۱. بررسی انگل‌های ماهیان تالاب حنا، سمیرم، اصفهان. مجله علمی شیلات، (۲۱)۱: ۳۸-۲۵.
- خلجی، م.، سرخوش، ج.، امینی، ش.، صیامی، م.، زنگنه، م. و اسدالله، س.، ۱۳۹۵. مطالعه رابطه بین اندازه ماهی و شدت آلودگی به برخی تک یاخستگان انگلی ماهیان مولی قنات جرقویه اصفهان. مجله علمی شیلات ایران، ۳: ۲۵۶-۲۵۱.
- راهدار، م.، مصباح، م. و وزیریان زاده، ب.، ۱۳۹۱. بررسی انگل‌های داخلی و خارجی زئونوز ماهی بنی در شادگان و سوسنگرد در سال ۱۳۸۶. مجله علوم پزشکی جندی نیشاپور، ۴(۱): ۵۶-۴۹.
- رسولی، س. و پورقاسم، س.، ۱۳۹۵. بررسی آلودگی کیور ماهیان رودخانه زرینه رود به انگلهای خارجی در استان آذربایجان غربی. آسیب شناسی درمانگاهی دامپزشکی، ۱۰(۲): ۱۸۷-۱۵۵.
- رئیس‌ی، م.، میرزاپور، م.، پیله وران، ع.، ۱۳۹۴. شناسایی انگلهای خارجی برخی ماهیان زینتی استان اصفهان. مجله علمی شیلات، ۲۴(۲): ۹۵-۸۷.
- سلطانی، م.، ۱۳۸۰. بیماریهای آزاد ماهیان. انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ۴۴۴ صفحه.
- عبدلی، ا.، ۱۳۷۸. ماهیان آبهای داخلی ایران. انتشارات موزه طبیعت و حیات وحش ایران، تهران، ۳۷۷ صفحه.
- کیوانی، ی.، عالی پور، م.، خلجی، م.، اسدالله، س.، صیامی، م.، ۱۳۹۴. جدا سازی و شناسایی عوامل انگلی آلوده کننده
- وثوقی، غ و مستجیر، ب.، ۱۳۸۱. ماهیان آب شیرین. انتشارات دانشگاه تهران، تهران، ۳۱۷ صفحه.
- ولی پور، ع.، ۱۳۷۵. بررسی رژیم غذایی اردک ماهی و نقش آن در مبارزه بیولوژیک با ماهیان غیر اقتصادی در تالاب انزلی. پایان نامه، مرکز تحقیقات شیلاتی استان گیلان.
- Abdoli, A., Rasooli, P. and Mostafavi, H., 2008.** Length-weight relationships of *Capoeta capoeta* (Gueldenstaedt, 1772) in the Gorganrud River, south Caspian Basin. *Journal of Applied Ichthyology*, 24(1): 96-98. DOI: 10.1111/j.1439-0426.2007.01045.x.
- Amundsen, P. A., Gabler, H. M. and Staldvik, F., 1996.** A new approach to graphical analysis of feeding strategy from stomach contents data—modification of the Costello (1990) method. *Journal of fish biology*, 48, 607-614. DOI: 10.1111/j.1095-8649.1996.tb01455.x.
- Biswas, S., 1993.** Manual of methods in fish biology. South Asian Publishers, New Delhi. 157P.
- Bromage, N., 1990.** Intensive fish farming. Blackwell Science, Oxford. 48P.

A Survey on the diet, feeding indices and incidence percentage of ichthyophthiriosis in Spirlin fish (*Alburnoides bipunctatus*) in Kaleybar Chay, Kaleybar, East Azerbaijan, Iran

Hajipour N.^{1*}, Seif Reihani M.R.², Esmailnejad B.³

*n.hajipour@tabrizu.ac.ir

1- Department of Pathobiology, Faculty of Veterinary Medicine, University of Tabriz, Tabriz, Iran

2- Department of fisheries, Islamic Azad University Lahijan Unit, Lahijan, Iran

3- Department of Pathobiology, Faculty of Veterinary Medicine, Urmia University, Urmia, Iran

Abstract

Kaleybar Chay is one of the most important watersheds of the Aras River. For the first time, in order to identify the biology of *Alburnoides bipunctatus* and the level of infection by *Ichthyophthirius multifiliis* in this river. Totally 53 Spirlin fish have been caught by hand nets in the specified station since fall 2016 to summer 2017. The all of them were caught alive and transferred to the laboratory in the specific containers and anesthetized via hitting their head and the type of fish was determined and the biometry indices were studied using identification keys. Microscopic examinations were conducted on the samples taken from the skin, fins and gills. The parasites were identified by diagnostic keys. Mean longitude and weight were 67 ± 30 mm and 5.23 ± 2 g respectively. The results of this study indicated the highest and lowest amount of feeding level were in winter and spring and the highest (42.85%) and the lowest (7.96%) infestation percent were seen in summer and autumn respectively. There was no infestation with parasites in winter. Of total of 53 specimens, 9 fish (16.98%) were infected with *Ichthyophthirius multifiliis*. According to the findings, Spirlin fish was a benthivorous, detritivorous. Zooplanktons were not detected in the gut of Spirlin fish due to the small size of them and low planktonic resources. Therefore, zooplankton did not play a role in feeding of this fish.

Keywords: Diet, Spirlin fish, Kaleybar Chay, *Ichthyophthirius multifiliis*

*Corresponding author